

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΓΕΝΙΚΗΣ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ
ELEANOR SHARPSTON
της 14ης Οκτωβρίου 2010¹

1. Μετά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο, τόσο η Αυστρία όσο και η Γερμανία απέκτησαν δημοκρατικό πολίτευμα και κατήργησαν τους τίτλους ευγενείας και όλα τα συνακόλουθα προνόμια και τίτλους. Έκτοτε, το αυστριακό Σύνταγμα απαγορεύει στους Αυστριακούς πολίτες να φέρουν τίτλους ευγενείας, απαγόρευση η οποία εκτείνεται και στη χρήση προθεμάτων όπως «von» και «zu» ως τμήματα επωνύμου. Στη Γερμανία, πάντως, ακολουθήθηκε διαφορετική προσέγγιση: οι υφιστάμενοι τίτλοι, μολονότι δεν ήταν πλέον δυνατό να χρησιμοποιούνται ως τίτλοι ευγενείας, ενσωματώθηκαν στο επώνυμο, το οποίο μεταβιβάζεται σε όλα τα τέκνα, διαφοροποιούμενο απλώς αναλόγως του φύλου των τέκνων σε περίπτωση κατά την οποία ένα στοιχείο του ονόματος έχει διαφορετικό τύπο στο αρσενικό και στο θηλυκό γένος – για παράδειγμα Fürst (Πρίγκιπας) και Fürstin (Πριγκίπισσα).

ως ενήλικη, Γερμανός υπήκοος², του οποίου το επώνυμο περιέχει τέτοιο πρώην τίτλο ευγενείας. Το ίδιο επώνυμο, στον θηλυκού γένους τύπο του, καταχωρίστηκε τότε στη ληξιαρχική μερίδα της³ στην Αυστρία. Η προσφυγή της κατά απόφασεως της διοικήσεως, η οποία ελήφθη μετά από 15 περίπου έτη, περί διορθώσεως της καταχωρίσεως προκειμένου να απαλειφθούν τα δηλωτικά τίτλου ευγενείας στοιχεία του επωνύμου, εκκρεμεί ενώπιον του Verwaltungsgerichtshof (διοικητικού εφετείου). Το δικαστήριο αυτό, λαμβάνοντας υπόψη την απόφαση που εκδόθηκε επί της υποθέσεως Grunkin και Paul⁴, ερωτά αν η αυστριακή νομοθεσία είναι συμβατή με το άρθρο 18 ΕΚ (νυν άρθρο 21 ΣΛΕΕ), περί ελεύθερης κυκλοφορίας και διαμονής των πολιτών της Ενώσεως. Εφαρμοστέες εν προκειμένω ενδέχεται να είναι και άλλες διατάξεις της Συνθήκης.

2. Η υπό κρίση υπόθεση αφορά Αυστριακή υπήκοο την οποία υιοθέτησε στη Γερμανία,

2 — Δεν αμφισβητείται ότι η υιοθεσία δεν είχε καμία συνέπεια ως προς την αυστριακή ιθαγένειά της.

3 — Υπηρεσία η οποία αγγλικά θα έφερε τον τίτλο του Ληξιαρχείου (the registers of births, marriages and deaths).

4 — Απόφαση της 14ης Οκτωβρίου 2008, C-353/06 (Συλλογή 2008, σ. I-7639).

1 — Γλώσσα του πρωτοτύπου: η αγγλική.

Νομικό πλαίσιο

Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών (στο εξής: ΕΣΔΑ)⁵

3. Το άρθρο 8 της ΕΣΔΑ προβλέπει τα εξής:

«1. Κάθε πρόσωπο δικαιούται τον σεβασμό της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής του, της κατοικίας του και της αλληλογραφίας του.

2. Δεν επιτρέπεται επέμβαση δημόσιας αρχής κατά την άσκηση του δικαιώματος αυτού, εκτός εάν η επέμβαση αυτή προβλέπεται από τον νόμο και αποτελεί μέτρο το οποίο, στο πλαίσιο δημοκρατικής κοινωνίας, είναι αναγκαίο για τη εθνική ασφάλεια, τη δημόσια ασφάλεια, την οικονομική ευημερία της χώρας, την προάσπιση της τάξεως και την πρόληψη ποινικών αδικημάτων, την προστασία της υγείας ή των ηθών ή την προστασία των δικαιωμάτων και ελευθεριών άλλων.»

4. Με σειρά αποφάσεων και ειδικότερα σ' αυτές που εξέδωσε επί των υποθέσεων *Burghartz* και *Stjerna*⁶, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου

έκρινε ότι, μολοντί δεν μνημονεύεται ρητώς στο άρθρο 8 της ΕΣΔΑ, το όνομα ενός ατόμου αφορά πράγματι την ιδιωτική και την οικογενειακή ζωή του, καθόσον αποτελεί στοιχείο της προσωπικότητάς του και σύνδεσμο με την οικογένεια. Τόνισε επίσης τη σημασία που έχουν ζητήματα σχετικά με την επίσημη γλώσσα ενός κράτους όσον αφορά τα ονόματα φυσικών προσώπων και δέχθηκε ότι η επιβολή γλωσσικών κανόνων για λόγους εφαρμογής κρατικής πολιτικής μπορεί να είναι δικαιολογημένη⁷.

Το Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ενώσεως

5. Το άρθρο 12, παράγραφος 1, ΕΚ (νυν άρθρο 18, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ) όριζε τα εξής:

«Εντός του πεδίου εφαρμογής της Συνθήκης [των Συνθηκών⁸] και με την επιφύλαξη των ειδικών διατάξεών τους, απαγορεύεται κάθε διάκριση λόγω ιθαγενείας.»

5 — Η οποία υπογράφηκε στη Ρώμη στις 4 Νοεμβρίου 1950 και έχει κυρωθεί από όλα τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ενώσεως.

6 — ΕΔΔΑ, Απόφαση *Burghartz* κατά Ελβετίας της 22ας Φεβρουαρίου 1994, σειρά Α αριθ. 280-Β, σ. 28, σκέψη 24· ΕΔΔΑ, απόφαση *Stjerna* κατά Φινλανδίας της 25ης Νοεμβρίου 1994, σειρά Α αριθ. 299-Β, σ. 60, σκέψη 37.

7 — ΕΔΔΑ, απόφαση *Bulgakov* κατά Ουκρανίας της 11ης Σεπτεμβρίου 2007, η οποία εκδόθηκε επί της υπ' αριθ. 59894/00 προσφυγής, σκέψη 43, και εκεί παρατιθέμενη νομολογία.

8 — Η Συνθήκη ΕΚ παρατίθεται ως είχε κατά τον χρόνο υποβολής της αιτήσεως για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως. Εντός αγκυλών παρατίθενται οι τροποποιήσεις βάσει της Συνθήκης της Λισσαβώνας, οι οποίες ενσωματώθηκαν στη ΣΛΕΕ.

6. Το άρθρο 17 ΕΚ (νυν άρθρο 20 ΣΛΕΕ) όριζε τα εξής:

«1. Θεσπίζεται ιθαγένεια της Ένωσης. Πολίτης της Ένωσης είναι κάθε πρόσωπο που έχει την υπηκοότητα ενός κράτους μέλους. Η ιθαγένεια της Ένωσης συμπληρώνει [προστίθεται] και δεν αντικαθιστά την εθνική ιθαγένεια.

2. Οι πολίτες της Ένωσης έχουν τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις που προβλέπονται από την παρούσα συνθήκη [που προβλέπονται στις Συνθήκες. Έχουν μεταξύ άλλων:

α) το δικαίωμα ελεύθερης κυκλοφορίας και διαμονής στο έδαφος των κρατών μελών,

[...].»

7. Κατά το άρθρο 18, παράγραφος 1, ΕΚ (νυν άρθρο 21, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ):

«Κάθε πολίτης της Ένωσης έχει το δικαίωμα να κυκλοφορεί και να διαμένει ελεύθερα στο έδαφος των κρατών μελών, υπό την επιφύλαξη των περιορισμών και με τις προϋποθέσεις που προβλέπονται στην παρούσα Συνθήκη [στις Συνθήκες] και στις διατάξεις που θεσπίζονται για την εφαρμογή της [τους].»

8. Το άρθρο 43 ΕΚ (νυν άρθρο 49 ΣΛΕΕ) και το άρθρο 49 ΕΚ (νυν άρθρο 56 ΣΛΕΕ) απαγορεύουν, αντιστοίχως, τους «περιορισμούς της ελευθερίας εγκαταστάσεως των υπηκόων

ενός κράτους μέλους στην επικράτεια άλλου κράτους μέλους» και τους «περιορισμούς της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών στο εσωτερικό της Κοινότητας [Ένωσης] [...] όσον αφορά τους υπηκόους των κρατών μελών που είναι εγκατεστημένοι σε κράτος μέλος άλλο από εκείνο του αποδέκτου της παροχής.»

9. Το άρθρο 7 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ενώσεως⁹ ορίζει ότι:

«Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα στον σεβασμό της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής του, της κατοικίας του και των επικοινωνιών του.»

10. Η επεξηγηματική σημείωση σχετικά με το άρθρο αυτό¹⁰ καθιστά σαφές ότι τα δικαιώματα που εγγυάται η διάταξη είναι αντίστοιχα αυτών του άρθρου 8 της ΕΣΔΑ και ότι οι περιορισμοί που μπορούν να τους επιβληθούν συννόμες είναι αυτοί που επιτρέπονται στο πλαίσιο του άρθρου 8, παράγραφος 2, της ΕΣΔΑ.

11. Το Δικαστήριο είχε την ευκαιρία να αποφανθεί επί ζητημάτων σχετικών με διαφορές μεταξύ των καταχωρίσεων σε ληξιαρχεία διαφορετικών κρατών μελών ως προς το επώνυμο του ίδιου φυσικού προσώπου στις

9 — Διακηρύχθηκε στη Νίκαια στις 7 Δεκεμβρίου 2000 (ΕΕ C 364, σ. 1) και εγκρίθηκε από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο στις 29 Νοεμβρίου 2007, κατόπιν απαλοφής των παραπομπών στο Ευρωπαϊκό Σύνταγμα (ΕΕ C 303, σ. 1)· η πλέον πρόσφατη —μετά τη θέση σε ισχύ της Συνθήκης της Λισσαβώνας— κωδικοποιημένη έκδοση του Χάρτη δημοσιεύθηκε στην ΕΕ 2010, C 83, σ. 389.

10 — ΕΕ 2007, C 303, σ. 17, στη σ. 20.

υποθέσεις Κωνσταντινίδη¹¹, García Avello¹² και Grunkin and Paul¹³. Τα κύρια στοιχεία αυτής της νομολογίας μπορούν να συνοψισθούν ως ακολούθως¹⁴.

12. Οι κανόνες περί του επώνυμου φυσικού προσώπου εμπίπτουν επί του παρόντος στην αρμοδιότητα των κρατών μελών. Κατά την άσκηση της αρμοδιότητας αυτής, πάντως, τα κράτη μέλη οφείλουν να συμμορφούνται προς το δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ενώσεως, εκτός και αν πρόκειται για εσωτερική υπόθεση η οποία ουδόλως συνδέεται με το δίκαιο αυτό. Τέτοιος σύνδεσμος υφίσταται σε περίπτωση κατά την οποία υπήκοοι κράτους μέλους διαμένουν νομίμως σε άλλο κράτος μέλος. Στην περίπτωση αυτή, μπορούν καταρχήν να επικαλεσθούν, όσον αφορά το κράτος μέλος του οποίου έχουν την ιθαγένεια, τα εκ της Συνθήκης δικαιώματά τους, όπως την απαγόρευση των διακρίσεων λόγω ιθαγένειας, το δικαίωμα ελεύθερης κυκλοφορίας και διαμονής στο έδαφος των κρατών μελών και την ελευθερία εγκαταστάσεως.

13. Τυχόν διαφορά ως προς το επώνυμο μπορεί να προκαλέσει σοβαρά προβλήματα τόσο σε επαγγελματικό όσο και σε ιδιωτικό επίπεδο. Ενδέχεται να ανακύψουν δυσχέρειες όσον αφορά τη δυνατότητα των ενδιαφερομένων να επικαλεσθούν εντός κράτους μέλους, τα έννομα αποτελέσματα πράξεων ή εγγράφων στα οποία αναγράφεται το επώνυμο που αναγνωρίζεται σε άλλο κράτος μέλος.

Σε πολλές συναλλαγές της καθημερινότητας, τόσο σε δημόσιο όσο και σε ιδιωτικό επίπεδο, απαιτείται απόδειξη της ταυτότητας, συχνά βάσει διαβατηρίου. Εάν στο διαβατήριο που εξέδωσε το κράτος μέλος του οποίου την ιθαγένεια έχει ο ενδιαφερόμενος αναγράφεται διαφορετικό όνομα από αυτό που αναγράφεται σε ληξιαρχική πράξη γεννήσεως εκδοθείσα σε άλλο κράτος μέλος, εάν το επώνυμο που χρησιμοποιείται σε μια περίπτωση δεν αντιστοιχεί σ' αυτό που αναγράφεται στο έγγραφο το οποίο υποβάλλεται ως αποδεικτικό της ταυτότητας του προσώπου ή εάν σε δύο έγγραφα που υποβάλλονται από κοινού δεν αναγράφεται το ίδιο επώνυμο, ενδέχεται να εγερθούν αμφιβολίες ως προς την ταυτότητα του προσώπου, τη γνησιότητα των υποβληθέντων εγγράφων ή την πιστότητα του περιεχομένου τους, ενώ ενδέχεται να προκληθούν υποψίες για ψευδή δήλωση.

14. Τυχόν εμπόδιο στην ελεύθερη κυκλοφορία, οφειλόμενο σε τέτοιο σοβαρό πρόβλημα, μπορεί να δικαιολογηθεί μόνο βάσει αντικειμενικών λόγων και εφόσον είναι ανάλογο του θεμιτώς επιδιωκόμενου σκοπού. Λόγοι διευκολύνσεως της λειτουργίας της διοικήσεως δεν αρκούν προς τούτο. Ειδικοί λόγοι δημοσίας τάξεως ενδέχεται πάντως να δικαιολογούν ένα τέτοιο περιορισμό.

Αυστριακό δίκαιο

15. Το 1919, ο νόμος περί καταργήσεως των τίτλων ευγενείας¹⁵, ο οποίος έχει ισχύ

11 — Απόφαση της 30ής Μαρτίου 1993, C-168/91 (Συλλογή 1993, σ. I-1191).

12 — Απόφαση της 2ας Οκτωβρίου 2003, C-148/02 (Συλλογή 2003, σ. I-11613).

13 — Προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 4.

14 — Η σύνοψη βασίζεται στην απόφαση που εκδόθηκε επί της υποθέσεως Grunkin και Paul, σκέψεις 16 έως 18, 23 έως 28, 29, 36 και 38.

15 — Gesetz vom 3. April 1919 über die Aufhebung des Adels, der weltlichen Ritter- und Damenorden und gewisser Titel und Würden (Adelsaufhebungsgesetz).

συνταγματικής διατάξεως σύμφωνα με το άρθρο 149, παράγραφος 1, του Ομοσπονδιακού Συνταγματικού Νόμου¹⁶, κατήργησε τους τίτλους ευγενείας, τα κοσμικά ιπποτικά τάγματα και ορισμένους άλλους τίτλους και αξιώματα, και απαγόρευσε τη χρήση των αντίστοιχων τίτλων. Κατά το άρθρο 1 της κοινής υπουργικής αποφάσεως για την εφαρμογή του προπαρατεθέντος νόμου¹⁷, η κατάργηση αφορά όλους τους Αυστριακούς πολίτες, ανεξαρτήτως του τόπου κτήσεως των σχετικών προνομίων. Το άρθρο 2 ορίζει ότι στο πεδίο εφαρμογής της απαγορεύσεως εμπίπτει, μεταξύ άλλων, το δικαίωμα προσώπου να φέρει το πρόθεμα «von» ως μέρος του ονόματος, καθώς και το δικαίωμα προσώπου να φέρει οποιονδήποτε τίτλο ευγενείας δηλωτικό βαθμού, όπως «Ritter» (ιππότης), «Freiherr» (βαρόνος), «Graf» (κόμης), «Fürst» (πρίγκιπας), «Herzog» (δούκας) ή άλλους αντίστοιχους τίτλους που δηλώνουν κοινωνική θέση, είτε αυστριακούς είτε αλλοδαπούς. Κατά το άρθρο 5, η παραβίαση της απαγορεύσεως αυτής επισύρει διάφορες ποινές.

16. Σύμφωνα με τα στοιχεία που προσκόμισε η Αυστριακή Κυβέρνηση, η απαγόρευση αυτή εφαρμόστηκε από τα δικαστήρια με ορισμένες τροποποιήσεις σε περιπτώσεις που αφορούσαν πρόσωπα που έφεραν γερμανικό επώνυμο το οποίο περιείχε γερμανικό πρώην διακριτικό ευγενείας. Οσάκις ένας Γερμανός υπήκοος έφερε τέτοιο επώνυμο και αποκτούσε την αυστριακή ιθαγένεια, το όνομα αυτό δεν ήταν δυνατό να ερμηνευθεί εκ νέου ως περιέχον τίτλο ευγενείας και δεν μπορούσε

να τροποποιηθεί. Επιπλέον, η Αυστριακή υπήκοος που αποκτούσε τέτοιο όνομα λόγω γάμου με Γερμανό υπήκοο είχε δικαίωμα να φέρει το όνομα σε πλήρη μορφή· εντούτοις, πρέπει να φέρει ακριβώς το ίδιο επώνυμο με τον σύζυγό της και όχι το όνομα ως έχει σε θηλυκό γένος¹⁸.

17. Κατά το άρθρο 9, παράγραφος 1, του ομοσπονδιακού νόμου περί ιδιωτικού διεθνούς δικαίου¹⁹, η προσωπική κατάσταση φυσικού προσώπου διέπεται από το δίκαιο της ιθαγενείας του. Το άρθρο 13, παράγραφος 1, ορίζει ότι το όνομα που φέρουν τα φυσικά πρόσωπα καθορίζεται από το δίκαιο της προσωπικής καταστάσεως τους, ανεξαρτήτως του λόγου κτήσεως του ονόματος. Το άρθρο 26 ορίζει ότι οι προϋποθέσεις της υιοθεσίας ρυθμίζονται από το δίκαιο της προσωπικής καταστάσεως των υιοθετούντων και του υιοθετουμένου, ενώ τα «αποτελέσματά της» ρυθμίζονται από το δίκαιο της προσωπικής καταστάσεως του υιοθετούντος ή των υιοθετούντων.

18. Σύμφωνα με τις παρατηρήσεις της Αυστριακής Κυβερνήσεως στην υπό κρίση υπόθεση και με τη νομική θεωρία στην οποία παραπέμπει η κυβέρνηση αυτή, τα «αποτελέσματα» που ρυθμίζονται κατά τον ως άνω τρόπο περιλαμβάνουν μόνο τα σχετικά με

16 — Bundes-Verfassungsgesetz (B-VG).

17 — Vollzugsanweisung des Staatsamtes für Inneres und Unterrichts und des Staatsamtes für Justiz, im Einvernehmen mit den beteiligten Staatsämtern vom 18. April 1919, über die Aufhebung des Adels und gewisser Titel und Würden.

18 — Βλ. σημείο 1 ανωτέρω και σημεία 21 και 27 κατωτέρω.

19 — Bundesgesetz vom 15. Juni 1978 über das internationale Privatrecht (IPR-Gesetz).

ζητήματα οικογενειακού δικαίου και όχι τον καθορισμό του ονόματος του θετού τέκνου (το οποίο εξακολουθεί να διέπεται από το άρθρο 13, παράγραφος 1). Σύμφωνα, πάντως, με έκθεση που συνέταξε η Διεθνής Επιτροπή Προσωπικής Καταστάσεως (ΔΕΠΚ, International Commission on Civil Status/ ICCS) τον Μάρτιο του 2000²⁰, χρόνο κατά τον οποίο η Αυστρία ήταν μέλος του οργανισμού αυτού, απαντώντας στην ερώτηση «ποίο είναι το εφαρμοστέο δίκαιο όσον αφορά τον καθορισμό του ονόματος θετού τέκνου», η Αυστρία προέβη στην ακόλουθη δήλωση: «Η (αλλαγή) ονόματος θετού τέκνου συνιστά ένα από τα αποτελέσματα της υιοθεσίας και διέπεται από το δίκαιο της ιθαγένειας του υιοθετούντος ή των υιοθετούντων. Σε περίπτωση κατά την οποία οι υιοθετούντες είναι σύζυγοι με διαφορετικές ιθαγένειες, εφαρμόζεται το κοινό δίκαιο που διέπει τις προσωπικές σχέσεις τους, ελλείψει δε τέτοιου δικαίου εφαρμόζεται το δίκαιο της τελευταίας κοινής τους ιθαγένειας, εφόσον ένας εκ των συζύγων διατηρεί την ιθαγένεια αυτή. Προγενέστερα, εφαρμοστέο ήταν το δίκαιο της συνήθους διαμονής».

19. Κατά το άρθρο 183, παράγραφος 1, σε συνδυασμό με το άρθρο 182, παράγραφος 2, του αυστριακού αστικού κώδικα²¹, τέκνο το οποίο υιοθετείται από ένα μόνο πρόσωπο λαμβάνει το επώνυμο του προσώπου αυτού εφόσον οι νομικοί δεσμοί με τον γονέα του αντιθέτου φύλου έχουν λυθεί.

20. Βάσει του άρθρου 15, παράγραφος 1, του νόμου περί προσωπικής καταστάσεως²²,

επιβάλλεται η διόρθωση της ληξιαρχικής εγγραφής σε περίπτωση κατά την οποία ήταν εσφαλμένη κατά τον χρόνο καταχωρίσεως.

Γερμανικό δίκαιο

21. Βάσει του άρθρου 109 του Συντάγματος της Βαϊμάρης²³ καταργήθηκαν, μεταξύ άλλων, όλα τα προνόμια λόγω γεννήσεως ή κοινωνικής τάξεως, οι δε τίτλοι ευγενείας επιτράπηκε να εξακολουθούν να χρησιμοποιούνται μόνον ως μέρος επωνύμου. Κατά το άρθρο 123, παράγραφος 1, του ισχύοντος Συνταγματικού Νόμου²⁴, η διάταξη αυτή παραμένει σε ισχύ. Μολονότι ενώπιον του Δικαστηρίου δεν προσκομίσθηκε κάποιο στοιχείο σχετικό με τη νομοθεσία, δεν αμφισβητείται ότι κατά το γερμανικό δίκαιο επώνυμο το οποίο περιέχει πρώην τίτλο ευγενείας εξακολουθεί να διαφοροποιείται αναλόγως του φύλου του κατόχου, όπως ακριβώς συνέβαινε και κατά το παρελθόν.

22. Κατά το άρθρο 10, παράγραφος 1, του εισαγωγικού νόμου του αστικού κώδικα²⁵, τα ονόματα των φυσικών προσώπων κα-

20 — «Εφαρμοστέο δίκαιο για τον καθορισμό του ονόματος» [«Loi applicable à la détermination du nom»], κείμενο διαθέσιμο στην ιστοσελίδα <http://www.ciec1.org/Documentation/LoiApplicablealaDéterminationduNom.pdf>.

21 — Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch (ABGB).

22 — Bundesgesetz vom 19. Jänner 1983 über die Regelung der Personenstandsangelegenheiten einschließlich des Matrikenwesens (Personenstandsgesetz – PStG).

23 — Verfassung des Deutschen Reichs vom 11. August 1919 (VDR).

24 — Grundgesetz (GG).

25 — Einführungsgesetz zum Bürgerlichen Gesetzbuch (EGBGB).

θορίζονται από το δίκαιο του κράτους της ιθαγένειας του προσώπου. Το άρθρο 22, παράγραφοι 1 και 2, του ίδιου αυτού νόμου ορίζει ότι η ιουθεσία και τα αποτελέσματά της όσον αφορά τις έννομες σχέσεις μεταξύ των ενδιαφερομένων στον τομέα του οικογενειακού δικαίου διέπονται από το δίκαιο του κράτους της ιθαγένειας του υιοθετούντος.

23. Στην προπαρατεθείσα έκθεση της ΔΕΠΚ²⁶ επισημαίνεται ότι το 2000, απαντώντας στην ερώτηση «ποιο είναι το εφαρμοστέο δίκαιο όσον αφορά τον καθορισμό του ονόματος θετού τέκνου», η Γερμανία προέβη στην ακόλουθη δήλωση: «Το όνομα του θετού τέκνου διέπεται από το δίκαιο που ισχύει στη χώρα καταγωγής του. Ως εκ τούτου, η γερμανική νομοθεσία περί ονομάτων καθίσταται εφαρμοστέα εφόσον αλλοδαπό τέκνο υιοθετήθηκε από Γερμανό και, επομένως, απέκτησε τη γερμανική ιθαγένεια. Σε περίπτωση κατά την οποία ανήλικος Γερμανός υιοθετείται από αλλοδαπό η κατάσταση του ονόματος του τέκνου μεταβάλλεται λόγω αυτού του γεγονότος μόνον εφόσον ο ανήλικος ή η ανήλικη απώλεσε τη γερμανική ιθαγένεια λόγω της ιουθεσίας»²⁷.

24. Το άρθρο 1757, παράγραφος 1, του αστικού κώδικα²⁸, σε συνδυασμό με το άρθρο 1767, παράγραφος 2, του κώδι-

κα αυτού, προβλέπει ότι οι υιοθετούμενοι, περιλαμβανομένων των ενηλίκων, αποκτούν το επώνυμο του υιοθετούντος ως «όνομα κατά τη γέννηση».

Πραγματικά περιστατικά, διαδικασία και προδικαστικό ερώτημα

25. Η προσφεύγουσα της κύριας δίκης (στο εξής: προσφεύγουσα) είναι Αυστριακή υπήκοος, και γεννήθηκε στη Βιέννη το 1944 με το όνομα Ilonka Kerekes. Τον Οκτώβριο του 1991, το επώνυμό της καταχωρίστηκε ως «Havel, το γένος Kerekes», όταν η, βάσει του γερμανικού δικαίου και κατόπιν συμβολαιογραφικής πράξεως, ιουθεσία της από Γερμανό υπήκοο, τον Lothar Fürst von Sayn-Wittgenstein, αναγνωρίστηκε με απόφαση του Kreisgericht (περιφερειακού δικαστηρίου του) Worbis (Γερμανία), ως δικαστηρίου αρμόδιου για την ιουθεσία. Όταν η ενδιαφερόμενη απευθύνθηκε στις αρχές της Βιέννης προκειμένου να καταχωρισθούν τα νέα στοιχεία ταυτότητάς της, οι αρχές αυτές απέστειλαν επιστολή στο Kreisgericht Worbis, τον Ιανουάριο του 1992, ζητώντας περαιτέρω στοιχεία. Το εν λόγω δικαστήριο εξέδωσε τότε συμπληρωματική απόφαση με την οποία διευκρίνιζε ότι το επώνυμο της ενδιαφερομένης κατέστη μετά την ιουθεσία «Fürstin von Sayn-Wittgenstein», δηλαδή το επώνυμο του θετού πατέρα της σε θηλυκό γένος. Κατόπιν τούτου, οι αρχές της Βιέννης χορήγησαν στην προσφεύγουσα, στις 27 Φεβρουαρίου 1992, ληξιαρχική πράξη γεννήσεως στην οποία αναγραφόταν το όνομα Ilonka Fürstin von Sayn-Wittgenstein. Δεν

26 — Σημείο 18 και υποσημείωση 20 ανωτέρω.

27 — Η κατά τα φαινόμενα αντίφαση μεταξύ των δύο πρώτων προτάσεων οφείλεται μάλλον σε παραπλανητική χρήση του όρου «χώρα καταγωγής», υπό την έννοια της «χώρας της (τελευταίας) ιθαγένειας», λόγω της παραδοχής ότι η ιουθεσία μπορεί, αν και όχι πάντα, να επιφέρει μεταβολή της ιθαγένειας. Η έκθεση της ΔΕΠΚ είναι διαθέσιμη μόνο στη γαλλική γλώσσα, δεν είναι επομένως δυνατό να γνωρίζουμε ποιους ακριβώς όρους χρησιμοποίησαν οι γερμανικές αρχές στην απάντησή τους στο ερωτηματολόγιο.

28 — Bürgerliches Gesetzbuch (BGB).

αμφισβητείται ότι η υιοθεσία δεν είχε καμία συνέπεια όσον αφορά την ιθαγένειά της.

26. Κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, κατατέθηκε ότι η προσφεύγουσα ασχολείται επαγγελματικά με τη μεσιτεία ακινήτων ιδιαίτεως υψηλής αξίας· ειδικότερα, δραστηριοποιείται, με το όνομα Ilonka Fürstin von Sayn-Wittgenstein, σε αγοραπωλησίες με αντικείμενο κάστρα και επαύλεις. Όπως προκύπτει, τουλάχιστον μετά την υιοθεσία της, ζει και δραστηριοποιείται επιχειρηματικά κυρίως στη Γερμανία (ασκώντας, όμως, σε κάποιο βαθμό, και διασυνοριακή δραστηριότητα), της χορηγήθηκε γερμανική άδεια οδηγήσεως στο όνομα Ilonka Fürstin von Sayn-Wittgenstein, ενώ προέβη και στη σύσταση εταιρίας στη Γερμανία με το όνομα αυτό. Επιπλέον, οι αυστριακές προξενικές αρχές στη Γερμανία της ανανέωσαν το διβατήριο τουλάχιστον μία φορά (το 2001) και της χορήγησαν δύο πιστοποιητικά ιθαγένειας, πάντα στο όνομα Ilonka Fürstin von Sayn-Wittgenstein.

27. Στις 27 November 2003, το αυστριακό Verfassungsgerichtshof (Συνταγματικό Δικαστήριο) αποφάνθηκε επί υποθέσεως της οποίας τα πραγματικά περιστατικά είναι παρεμφερή αυτών της υποθέσεως της προσφεύγουσας. Έκρινε ότι, βάσει του νόμου περί καταργήσεως των τίτλων ευγενείας, απαγορεύεται σε Αυστριακό υπήκοο η κτήση, λόγω υιοθεσίας από Γερμανό υπήκοο, επωνύμου αποτελούμενου από πρώην τίτλο ευγενείας²⁹. Η απόφαση αυτή συνιστά επίσης επιβεβαίωση προγενέστερης νομολογίας, κατά

την οποία, αντιθέτως προς το γερμανικό δίκαιο, βάσει του αυστριακού δικαίου δεν επιτρέπεται ο σχηματισμός επωνύμου σύμφωνα με διαφορετικούς κανόνες αναλόγως του φύλου.

28. Κατόπιν της εκδόσεως της αποφάσεως αυτής, το ληξιαρχείο της Βιέννης έκρινε ότι η καταχώριση στη μερίδα της προσφεύγουσας ήταν εσφαλμένη. Στις 5 Απριλίου 2007, την πληροφόρησε ότι προτίθεται να διορθώσει το επώνυμό της όπως αναγράφεται στη μερίδα σε «Sayn-Wittgenstein». Στις 24 Αυγούστου 2007, παρά τις αντιρρήσεις της, το ληξιαρχείο επιβεβαίωσε την άποψη αυτή. Καθόσον η διοικητική ένστασή της κατά της αποφάσεως αυτής απορρίφθηκε, η προσφεύγουσα ζητεί πλέον την ακύρωση της αποφάσεως ενώπιον του Verwaltungsgerichtshof.

29. Ενώπιον του δικαστηρίου αυτού, η προσφεύγουσα προβάλλει ιδίως τα δικαιώματά της ελεύθερης κυκλοφορίας και ελεύθερης παροχής υπηρεσιών, όπως διασφαλίζονται βάσει των Συνθηκών της ΕΕ. Η απαίτηση να χρησιμοποιεί διαφορετικό επώνυμο σε διαφορετικά κράτη μέλη συνιστά προσβολή των δικαιωμάτων αυτών. Υποστηρίζει επίσης ότι η αλλαγή του επωνύμου της μετά από 15 έτη συνιστά προσβολή της ιδιωτικής ζωής της, όπως το δικαίωμα αυτό προστατεύεται από το άρθρο 8 της ΕΣΔΑ.

30. Η καθής αρχή υποστηρίζει ειδικότερα ότι δεν απαιτείται από την προσφεύγουσα να χρησιμοποιεί διαφορετικό όνομα, αλλά απλώς να απαλείψει το δηλούν τίτλο ευγενείας στοιχείο «Fürstin von» από το

29 — Υπόθεση B 557/03. Το επίμαχο επώνυμο ήταν Prinz von Sachsen-Coburg und Gotha, Herzog zu Sachsen (το οποίο θα μεταφραζόταν ως «Πρίγκιπας της Σαξονίας-Κοβούργου και της Γόθας, Δούκας της Σαξονίας»).

επώνυμο «Sayn-Wittgenstein», το οποίο θα παραμείνει αμετάβλητο· η αρχή υποστηρίζει επίσης ότι, μολονότι τούτο συνεπάγεται κάποια ταλαιπωρία για την προσφεύγουσα, η κατάργηση των τίτλων ευγενείας αποτελεί αρχή απορρέουσα από το Σύνταγμα, με υπέρτερη τυπική ισχύ στην Αυστρία, η οποία δικαιολογεί παρέκκλιση από ελευθερία διασφαλιζόμενη από τις Συνθήκες· υποστηρίζει, τέλος, ότι και κατά το γερμανικό δίκαιο το επώνυμο της προσφεύγουσας θα έπρεπε να καθορισθεί από το αυστριακό δίκαιο (συνεπώς, δεδομένου ότι η μορφή «Fürstin von Sayn-Wittgenstein» δεν επιτρέπεται κατά το αυστριακό δίκαιο, η απονομή του ονόματος στην προσφεύγουσα ήταν πεπλανημένη και σύμφωνα με το γερμανικό δίκαιο).

31. Το Verwaltungsgerichtshof, λαμβάνοντας υπόψη την απόφαση που εξέδωσε το Δικαστήριο επί της υποθέσεως Grunkin και Paul, εκτιμά, πάντως, ότι περιορισμός της ελευθερίας κυκλοφορίας της προσφεύγουσας λόγω της αλλαγής του επωνύμου της ενδέχεται να είναι δικαιολογημένος εφόσον στηρίζεται σε αντικειμενικούς λόγους και είναι κατάλληλος για την επίτευξη του σκοπού που θεμιτώς επιδιώκεται με την κατάργηση των τίτλων ευγενείας.

32. Ως εκ τούτου, ζητεί την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως επί του ακολούθου ερωτήματος:

«Απαγορεύει το άρθρο 18 ΕΚ ρύθμιση σύμφωνα με την οποία οι αρμόδιες αρχές κράτους μέλους αρνούνται να αναγνωρίσουν το

επώνυμο (ενηλίκου) υιοθετημένου που καθορίστηκε σε άλλο κράτος μέλος, καθόσον περιέχει τίτλο ευγενείας ο οποίος απαγορεύεται (και κατά το συνταγματικό δίκαιο) στο πρώτο κράτος μέλος;»

33. Γραπτές παρατηρήσεις κατέθεσαν η προσφεύγουσα, η Γερμανική, η Ιταλική, η Λιθουανική, η Αυστριακή και η Σλοβακική Κυβέρνηση, καθώς και η Επιτροπή. Κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση της 17ης Ιουνίου 2010, ανέπτυξαν προφορικά τις απόψεις τους η προσφεύγουσα, η Γερμανική, η Τσεχική και η Αυστριακή Κυβέρνηση, καθώς και η Επιτροπή.

Εκτίμηση

34. Ορισμένα από τα ζητήματα που εγείρονται με το ερώτημα του αιτούντος δικαστηρίου μπορούν να επιλυθούν άμεσα ευχερώς, μολονότι κάποια εξ αυτών αποτέλεσαν αντικείμενο διαφωνίας μεταξύ των μετεχόντων στη δίκη. Εντούτοις, η επίλυση άλλων ζητημάτων είναι κατά τα φαινόμενα δυσχερέστερη και, εν τέλει, απαιτεί ενδεχομένως περαιτέρω στοιχεία σχετικά με τα πραγματικά περιστατικά ή το εθνικό δίκαιο. Όσον αφορά τα ζητήματα αυτά, θα επιχειρήσω να αναλύσω τους εφαρμοστέους κανόνες του δικαίου της Ευρωπαϊκής Ενώσεως αναλόγως του πώς πρέπει να εφαρμοσθούν στις διάφορες πιθανές περιπτώσεις.

*Εφαρμογή του δικαίου της Ένωσης**Διάκριση λόγω ιθαγενείας*

35. Όσον αφορά το πρώτο ζήτημα, δεν υπήρξε διαφωνία μεταξύ των μετεχόντων στη δίκη. Δεν αμφισβητείται ότι η προσφεύγουσα είναι υπήκοος κράτους μέλους, η οποία διαμένει και ασκεί επαγγελματική δραστηριότητα εντός άλλου κράτους μέλους. Ως εκ τούτου, η περίπτωση της δεν είναι αμιγώς εσωτερική για κανένα από τα δύο αυτά κράτη μέλη, αμφότερα δε οφείλουν να τηρούν το δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης κατά την άσκηση της αρμοδιότητάς τους όσον αφορά τον καθορισμό του ονόματος της προσφεύγουσας. Στο πλαίσιο αυτό, η προσφεύγουσα, ως υπήκοος της Ένωσης και ως επιχειρηματίας, μπορεί καταρχήν να στηριχθεί, όπως έναντι των αυστριακών αρχών, στα δικαιώματα και στις ελευθερίες που τις παρέχονται βάσει της Συνθήκης, καθόσον είναι υπήκοος κράτους μέλους εγκατεστημένη εντός άλλου κράτους μέλους και παρέχει υπηρεσίες με αποδέκτες πρόσωπα εγκατεστημένα σε ένα ή περισσότερα κράτη μέλη³⁰.

36. Το δεδομένο αυτό συνεπάγεται ότι, ακόμη και αν το εθνικό δίκαιο κράτους μέλους έχει αποκλειστικώς εφαρμογή όσον αφορά τον καθορισμό του ονόματος ενός εκ των πολιτών του, το κράτος αυτό πρέπει να συμμορφούται προς το δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης κατά την εφαρμογή αυτού του εθνικού δικαίου με σκοπό τη μεταβολή ή τη διόρθωση ληξιαρχικής καταχωρίσεως, σε περίπτωση κατά την οποία ο ενδιαφερόμενος πολίτης στηρίχθηκε στην καταχώριση αυτή κατά την άσκηση των δικαιωμάτων του ελεύθερης κυκλοφορίας και διαμονής στο έδαφος των κρατών μελών, τα οποία έχει ως πολίτης της Ένωσης.

37. Το αιτούν δικαστήριο δεν ζητεί διευκρινίσεις όσον αφορά το ζήτημα αν υφίσταται ενδεχομένως δυσμενής διάκριση, καθώς πράγματι εκτιμά ότι δεν τίθεται εν προκειμένω τέτοιο ζήτημα. Η ίδια άποψη υποστηρίχθηκε από την Επιτροπή και από όλα τα κράτη μέλη που υπέβαλαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο.

38. Εντούτοις, η προσφεύγουσα προβάλλει διάκριση λόγω ιθαγένειας η οποία οφείλεται στους αυστριακούς κανόνες συγκρούσεως³¹, καθόσον, σε περίπτωση κατά την οποία Γερμανός υπήκοος υιοθετεί Γερμανό στην Αυστρία, το εφαρμοστέο δίκαιο σε όλα τα σχετικά με την υιοθεσία ζητήματα είναι το γερμανικό και, επομένως, ο υιοθετούμενος μπορεί να αποκτήσει επώνυμο που περιέχει πρώην τίτλο ευγενείας, ενώ, σε περίπτωση κατά την οποία ο υιοθετούμενος έχει την αυστριακή ιθαγένεια το όνομα καθορίζεται κατά το αυστριακό δίκαιο, οπότε είναι αδύνατη η κτήση τέτοιου επωνύμου.

39. Εκτός του ότι κάτι τέτοιο δεν συμβαίνει στην περίπτωση της προσφεύγουσας, δεδομένου ότι αυτή υιοθετήθηκε στη Γερμανία,

30 — Βλ. σημείο 12 ανωτέρω.

31 — Βλ. σημείο 17 ανωτέρω.

διαφωνώ με την ανάλυση αυτή. Όπως και στην υπόθεση Grunkin και Paul, ο επίμαχος αυστριακός κανόνας συγκρούσεως³² παρέμπει σε κάθε περίπτωση στο ουσιαστικό δίκαιο του κράτους της ιθαγένειας του ενδιαφερομένου. Επιπλέον, ο κανόνας αυτός ουδόλως έρχεται σε σύγκρουση με τον αντίστοιχο κανόνα του γερμανικού δικαίου³³, ο οποίος είναι κατ' ουσίαν πανομοιότυπος. Όπως επισήμανα και στις προτάσεις μου επί της υποθέσεως Grunkin και Paul, ένας τέτοιος κανόνας διαφοροποιείται ως προς τις έννομες συνέπειες αναλόγως της ιθαγένειας του ατόμου, αλλά δεν εισάγει διάκριση λόγω ιθαγένειας. Σκοπός της απαγορεύσεως των διακρίσεων λόγω ιθαγένειας δεν είναι η εξάλειψη των διαφορών που οφείλονται κατ' ανάγκη στην κατοχή της ιθαγένειας κράτους μέλους αντί της ιθαγένειας άλλου, αλλά ο αποκλεισμός της περαιτέρω διαφορετικής μεταχειρίσεως λόγω της ιθαγένειας. Εν προκειμένω, άπαντες οι πολίτες τυγχάνουν μεταχειρίσεως την οποία προβλέπει το δίκαιο του κράτους μέλους του οποίου έχουν την ιθαγένεια.

τρόπο σε διάφορα κράτη μέλη. Με την απόφαση Κωνσταντινίδης, το Δικαστήριο έκρινε ότι οι διατάξεις περί μεταγραφής ονόματος σε μερίδα ληξιαρχείου αντιβαίνουν στην κατά τη Συνθήκη διασφάλιση του δικαιώματος εγκαταστάσεως, σε περίπτωση κατά την οποία η εφαρμογή τους προκάλεσε στο πρόσωπο του οποίου το όνομα μεταγράφηκε σε διαφορετικό αλφάβητο «τόσο σοβαρά προβλήματα που να συνιστά στην πράξη προσβολή της ελευθερίας του» να ασκήσει το δικαίωμα αυτό. Αυτό συμβαίνει σε περίπτωση κατά την οποία η ορθογράφηση βάσει της μεταγραφής μεταβάλλει την προφορά του ονόματός του και εφόσον η παραφθορά αυτή ενέχει τον κίνδυνο οι δυνητικοί πελάτες του ενδιαφερομένου να υποπέσουν σε σύγχυση ως προς το πρόσωπό του. Στις αποφάσεις García Avello και Grunkin και Paul, το Δικαστήριο επισήμανε εν γένει τον κίνδυνο σοβαρών προβλημάτων που μπορεί να ανακύψουν σε οποιαδήποτε περίπτωση στην οποία ένας πολίτης ενδέχεται να υποχρεωθεί να δικαιολογήσει διαφορά ως προς το όνομα που αναγράφεται σε επίσημα έγγραφα σχετικά με το πρόσωπό του, τα οποία επιθυμεί να επικαλεσθεί.

«Σοβαρά προβλήματα»

40. Για να κρίνει αν υφίσταται προσβολή ελευθερίας διασφαλιζόμενης από τη Συνθήκη σε παρεμφερείς υποθέσεις, το Δικαστήριο έχει χρησιμοποιήσει ως κριτήριο τη σοβαρότητα των προβλημάτων που αντιμετωπίζει ο ενδιαφερόμενος, εξαιτίας του ότι το όνόμά του έχει καταχωρισθεί κατά διαφορετικό

41. Ορισμένα κράτη μέλη υποστήριξαν ότι δεν θα προκληθούν τέτοια προβλήματα στην προσφεύγουσα εξαιτίας της διορθώσεως του επωνύμου της στα μητρώα του αυστριακού ληξιαρχείου. Αφενός, δεν θα υποχρεωθεί να χρησιμοποιήσει διαφορετικά επώνυμα αναλόγως του κράτους μέλους, διότι γνήσια θα είναι σε κάθε περίπτωση η διορθωμένη καταχώριση του αυστριακού ληξιαρχείου. Αφετέρου, δεν θα μεταβληθεί το κύριο και προσδιοριστικό στοιχείο του επωνύμου της —«Sayn-Wittgenstein»—, οπότε δεν πρόκειται να υπάρξει σύγχυση ως προς την ταυτότητά

32 — Άρθρο 33, παράγραφος 1, του IPR-Gesetz· βλ. σημείο 17 ανωτέρω.

33 — Άρθρο 10, παράγραφος 1, του EGBGB· βλ. σημείο 22 ανωτέρω.

της, ενώ θα απαλειφθεί μόνο το μη προσδιοριστικό στοιχείο «Fürstin von».

Αυστρία, ενδεχόμενο που θα μπορούσε να προκαλέσει δυσχέρειες σε περίπτωση κατά την οποία, για παράδειγμα, η προσφεύγουσα θα επιθυμούσε να συνάψει γάμο εκ νέου.

42. Όσον αφορά το πρώτο επιχείρημα, πράγματι τα τέκνα στις υποθέσεις García Avello και Grunkin και Paul αντιμετώπιζαν τον κίνδυνο τα ονόματά τους να έχουν αμετάκλητα καταχωρισθεί με διαφορετικό τρόπο στα ληξιαρχεία δύο κρατών μελών με τα οποία συνδέονταν στενά από τη γέννησή τους. Όπως προκύπτει, όμως, το όνομα της προσφεύγουσας στην υπό κρίση υπόθεση είναι καταχωρισμένο σε ληξιαρχείο μόνο στην Αυστρία, ενώ μόνον οι αυστριακές αρχές μπορούν να της χορηγήσουν επίσημα έγγραφα όπως διαβατήριο ή πιστοποιητικό ιθαγένειας, οπότε οποιαδήποτε μεταβολή όσον αφορά την καταχώριση του ονόματός της δεν πρόκειται να έρθει σε σύγκρουση με τη ληξιαρχική καταχώριση σε άλλο κράτος μέλος ή με τα επίσημα έγγραφα που αυτό εκδίδει.

43. Το αρμόδιο εθνικό δικαστήριο ενδέχεται να πρέπει να διερευνήσει ενδελεχέστερα τα πραγματικά περιστατικά της υποθέσεως προκειμένου να συναγάγει οριστικά συμπεράσματα. Μολονότι η Γερμανική Κυβέρνηση δήλωσε ότι δεν γνωρίζει την ύπαρξη καταχωρίσεως που να αφορά την προσφεύγουσα σε γερμανικό ληξιαρχείο, ο δικηγόρος της δήλωσε κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση ότι «πιστεύει» ότι η προσφεύγουσα έχει παντρευθεί και διαζευχθεί στη Γερμανία. Εάν πράγματι συνέβη κάτι τέτοιο, μπορεί να ανακύψει σύγκρουση μεταξύ των καταχωρίσεων του επωνύμου της στη Γερμανία και στην

44. Ανεξαρτήτως του ζητήματος αυτού, είναι μάλλον βέβαιο ότι στην προσφεύγουσα χορηγήθηκε άδεια οδηγήσεως στη Γερμανία και ότι αυτή προέβη στη σύσταση επιχειρήσεως στην ίδια χώρα, σε αμφότερες τις περιπτώσεις με το όνομα Ilonka Fürstin von Sayn-Wittgenstein. Είναι εξαιρετικά πιθανό να δήλωσε την παρουσία της στις αρχές ως αλλοδαπή διαμένουσα στη Γερμανία. Πιθανώς η προσφεύγουσα διαθέτει στη Γερμανία αριθμό μητρώου κοινωνικής ασφαλίσεως για λόγους ασφαλίσεως ασθενείας και συνταξιοδοτήσεως. Εκτός αυτών των επίσημων καταχωρίσεων του ονόματός της, θα πρέπει αναμφίβολα, στο διάστημα των 15 ετών από την πρώτη καταχώριση του επωνύμου της στην Αυστρία ως «Fürstin von Sayn-Wittgenstein» έως την απόφαση διορθώσεως του επωνύμου σε «Sayn-Wittgenstein», να άνοιξε τραπεζικούς λογαριασμούς και να σύναψε στη Γερμανία διαρκείς συμβάσεις, όπως συμβάσεις ασφαλίσεως. Δηλαδή, διαβίωσε επί σημαντικό χρονικό διάστημα εντός κράτους μέλους με συγκεκριμένο όνομα, το οποίο θα πρέπει να άφησε πολλά ίχνη τυπικής φύσεως τόσο στη δημόσια όσο και στην ιδιωτική ζωή της. Το να υποχρεωθεί η προσφεύγουσα να αλλάξει όλα αυτά τα ίχνη, για τον λόγο ότι τα επίσημα έγγραφα ταυτότητάς της αναγράφουν πλέον διαφορετικό όνομα, δεν μπορεί παρά να χαρακτηριστεί ως σοβαρό πρόβλημα. Ακόμη κι αν η μεταβολή, αφότου πραγματοποιηθεί, εξαλείψει οποιαδήποτε μελλοντική διαφοροποίηση, πιθανώς η προσφεύγουσα έχει στην κατοχή της ή θα χρειαστεί στο

μέλλον να προσκομίσει έγγραφα που εκδόθηκαν ή συντάχθηκαν πριν τη μεταβολή και στα οποία θα αναγράφεται διαφορετικό επώνυμο από αυτό που αναγράφεται στα (νέα) έγγραφα της ταυτότητας.

45. Συμφωνώ ότι αλλαγές του επωνύμου μπορεί να επέλθουν σε διάφορα στάδια της ζωής ενός ατόμου (ιδίως αν πρόκειται για γυναίκα), λόγω γάμου ή διαζυγίου. Η προσφεύγουσα εν προκειμένω έφερε στο παρελθόν τα επώνυμα «Kerekes» και «Havel», ενδέχεται δε να αντιμετωπίσει (ή και να εξακολουθεί να αντιμετωπίζει) προβλήματα του είδους που εξέθεσα, λόγω της αλλαγής του επωνύμου από «Kerekes» σε «Havel» και από «Havel» σε «Fürstin von Sayn-Wittgenstein». Πάντως, πέραν του ότι ο γάμος και το διαζύγιο είναι συνήθως το αποτέλεσμα ηθελημένων ενεργειών του ενδιαφερομένου, κάθε αλλαγή επωνύμου λόγω γάμου είναι, από νομικής απόψεως, ζήτημα ελεύθερης βουλήσεως για τα ενδιαφερόμενα μέρη στη συντριπτική πλειονότητα των δικαϊκών συστημάτων της Ευρωπαϊκής Ενώσεως³⁴. Οι κοινωνικές πιέσεις μπορούν βεβαίως να περιορίσουν αυτή την ελευθερία

επιλογής, πλην όμως δεν εμπίπτουν στο πεδίο του δικαίου της Ευρωπαϊκής Ενώσεως ή του εθνικού δικαίου. Υπάρχει διαφορά μεταξύ της περιπτώσεως κατά την οποία ένα άτομο αντιμετωπίζει προβλήματα εξαιτίας νομικώς ελεύθερης επιλογής (ιδίως επιλογής που συνεπάγεται μια κοινωνικώς αποδεκτή, ακόμη και αναμενόμενη, αλλαγή επωνύμου) και αυτής κατά την οποία το άτομο αντιμετωπίζει προβλήματα λόγω της εφαρμογής του δικαίου (ιδίως όταν η αλλαγή αυτή μπορεί να εκληφθεί ως διόρθωση παρατυπίας στην οποία υπέπεσε ο ενδιαφερόμενος).

46. Το ζήτημα της επαγγελματικής δραστηριότητας της προσφεύγουσας είναι, ίσως, σημαντικότερο. Ανεξαρτήτως των κινήτρων για τα οποία επιδίωξε υιοθεσία λόγω της οποίας θα λάμβανε το επώνυμο «Fürstin von Sayn-Wittgenstein», είναι εξαιρετικά πιθανό η κατοχή ενός τέτοιου επωνύμου, το οποίο υποδηλώνει πριγκιπική καταγωγή, να συνιστά ουσιώδες πλεονέκτημα κατά την επαγγελματική δραστηριότητά της (λόγω της οποίας άσκησε την ελευθερία εγκαταστάσεως της και, προφανώς, εξακολουθεί να ασκεί την ελευθερία της να παρέχει υπηρεσίες εντός διαφόρων κρατών μελών), η οποία συνιστάται στη μεσιτεία σε αγοραπωλησίες ακινήτων που αφορούν κάστρα και επαύλεις³⁵.

34 — Βλ. «Facilitating Life Events, Part I: Country Reports» της τελικής εκθέσεως που συνέταξε για την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, τον Οκτώβριο του 2008, το γραφείο von Freyhold, Vial & Partner Consultants, σχετικά με συγκριτική μελέτη της νομοθεσίας των κρατών μελών περί προσωπικής καταστάσεως, τις πρακτικές δυσχέρειες που αντιμετωπίζουν οι πολίτες οι οποίοι επιθυμούν να ασκήσουν τα δικαιώματά τους στο πλαίσιο του ευρωπαϊκού χώρου δικαιοσύνης σε θέματα αστικού δικαίου και τις διαθέσιμες επιλογές για την επίλυση των προβλημάτων αυτών και τη διευκόλυνση της ζωής των πολιτών. Σύμφωνα με την έκθεση αυτή, οι μόνες εξαιρέσεις στον κανόνα της ελευθερίας της παντρεμένης γυναίκας να διατηρεί το επώνυμό της είναι η Ιταλία, όπου πρέπει να προσθέσει στο επώνυμό της αυτό του συζύγου της, και η τουρκοκυπριακή κοινότητα όπου είναι υποχρεωμένη να λάβει το επώνυμο του συζύγου της. Επιπλέον, ορισμένα κράτη μέλη απαγορεύουν τη χρήση του επωνύμου του πρώην συζύγου μετά το διαζύγιο, εκτός και αν αποδεικνύεται ότι η χρήση γίνεται για θεμιτό σκοπό.

35 — Μολονότι τα πραγματικά περιστατικά της υποθέσεως διαφέρουν αρκετά, επισημαίνω ότι, σε μία από τις συχνότερα παρατιθέμενες αποφάσεις του περί ελεύθερης κυκλοφορίας (απόφαση της 31ης Μαρτίου 1993, C-19/92, Kraus, Συλλογή 1993, σ. I-1663 – η οποία εκδόθηκε μία ημέρα μετά την απόφαση επί της υποθέσεως Κωνσταντινίδης), το Δικαστήριο τόνισε ιδιαίτερος ότι η κατοχή του επίμαχου πανεπιστημιακού τίτλου συνιστούσε πλεονέκτημα τόσο για την πρόσβαση σε επάγγελμα όσο και για την επιτυχία σ' αυτό (βλ. σκέψεις 18 επ. της αποφάσεως).

47. Κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, ο εκπρόσωπος της Γερμανικής Κυβερνήσεως δήλωσε ότι η προσφεύγουσα υποχρεούται να φέρει επισήμως το επώνυμο που ορίζει το δικαίωμα της ιθαγενείας της, πλην όμως είναι θεμιτό να χρησιμοποιεί το όνομα «Fürstin von Sayn-Wittgenstein» στην καθημερινή ζωή. Ακόμη κι αν υποτεθεί ότι μπορεί να εξακολουθεί να χρησιμοποιεί το όνομα αυτό για επαγγελματικούς λόγους, φρονώ εντούτοις ότι υφίσταται κατά πάσα πιθανότητα ουσιώδης διαφορά μεταξύ της χρήσεως του επισήμως αναγνωρισμένου ονόματός της και της χρήσεως ονόματος που θα είναι απλώς ψευδώνυμο ή εμπορικό όνομα, δυνάμενο να θεωρηθεί ότι συνιστά πλαστοπροσωπία.

48. Όσον αφορά το δεύτερο επιχείρημα σχετικά με τη σοβαρότητα των προβλημάτων, εκπλήσσομαι από την προσέγγιση που υιοθετούν ορισμένα κράτη μέλη, ιδίως δε από την άποψη που προέβαλε η Γερμανική Κυβέρνηση κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση³⁶. Εάν το «Fürstin von Sayn-Wittgenstein» είναι κατά το γερμανικό δίκαιο πλήρες επώνυμο που δεν περιέχει τίτλο ευγενείας ή σχετικό πρόθεμα και εάν, ως εκ τούτου, είναι παρεμφερές επωνύμων όπως «Fürstmann» ή «Vonwald» (τα οποία ανευρίσκονται αμφότερα στους γερμανικούς και στους αυστριακούς τηλεφωνικούς καταλόγους), πώς τότε μπορεί να υποστηριχθεί ότι ένα μέρος του (Sayn-Wittgenstein) αποτελεί το κεντρικό

και χαρακτηριστικό στοιχείο του ονόματος, ενώ το υπόλοιπο (Fürstin von) είναι απλή προσθήκη άνευ αξίας προσδιορισμού; Εάν το στοιχείο «Fürstin von» αποτελούσε πραγματικό τίτλο ευγενείας, που δεν ήταν μέρος του επωνύμου, η ανάλυση θα ήταν διαφορετική, πλην όμως εν προκειμένω το προδικαστικό ερώτημα δεν υποβλήθηκε επ' αυτή τη βάση.

49. Κατά την άποψή μου, είναι σαφές ότι, καθόσον το «Fürstin von Sayn-Wittgenstein» αποτελεί ενιαίο σύνθετο επώνυμο, διαφέρει από το επώνυμο «Sayn-Wittgenstein» (ακριβώς όπως το επώνυμο «Baron-Cohen» είναι διαφορετικό από το επώνυμο «Cohen») και μπορεί να προκληθεί σύγχυση και προβλήματα λόγω της διαφοράς μεταξύ των δύο ονομάτων που αφορούν το ίδιο πρόσωπο. Επιπλέον, όπως επισήμανε η Επιτροπή κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, ενώ το όνομα «Fürstin von Sayn-Wittgenstein» μπορεί να αναλυθεί με συγκεκριμένο τρόπο από όσους ομιλούν τη γερμανική γλώσσα, όσοι δεν είναι εξοικειωμένοι με τη γλώσσα αυτή ενδέχεται να το εκλάβουν κατά διαφορετικό τρόπο. Για παράδειγμα, ένας γαλλόφωνος ενδέχεται να θεωρήσει το στοιχείο «Fürstin» του ονόματος αντίστοιχο του στοιχείου «Giscard» στο επώνυμο «Giscard d'Estaing», όπου το «Giscard» εκλαμβάνεται συνήθως ως το κύριο στοιχείο, ενώ κάποιος που γνωρίζει μόνο την κινεζική μπορεί να αδυνατεί εντελώς να αναλύσει το όνομα, ακριβώς όπως οι περισσότεροι Ευρωπαίοι δεν θα μπορούσαν να καθορίσουν/αντιληφθούν αν ένα κινεζικό όνομα αποτελούμενο από πλείονα στοιχεία περιέχει

36 — Απαντώντας γραπτώς σε ερώτηση που έθεσε το Δικαστήριο, η Γερμανική Κυβέρνηση δήλωσε πάντως ότι τα στοιχεία «Fürstin von» και «Sayn-Wittgenstein» είναι ισοδύναμη αξίας ως προς το σύνολο του επωνύμου.

κάποιο πιθανώς τιμητικό συνθετικό και αν το στοιχείο αυτό είναι τίτλος ή απλό επώνυμο.

50. Ως εκ τούτου, φρονώ ότι η σοβαρότητα των προβλημάτων που ενδέχεται να αντιμετωπίσει ο ευρισκόμενος στη θέση της προσφεύγουσας εξαιτίας της διορθώσεως του επωνύμου είναι ανάλογη αυτής που το Δικαστήριο δέχθηκε ότι υπήρχε με τις αποφάσεις του επί των υποθέσεων Κωνσταντινίδης, García Avello και Grunkin και Paul.

Ανάλυση των έννομων συνεπειών της αλλαγής του ονόματος

51. Μολονότι οι έννομες συνέπειες –αν υπάρχουν– που απορρέουν από τη συμπληρωματική απόφαση του Kreisgericht Worbis, βάσει της οποίας το νέο επώνυμο της προσφεύγουσας καθορίστηκε ως «Fürstin von Sayn-Wittgenstein», είναι ζήτημα που αφορά το γερμανικό και/ή το αυστριακό δίκαιο και το οποίο δεν απόκειται στο Δικαστήριο, δεν μπορεί να δοθεί λυσιτελής απάντηση στο ερώτημα του Verwaltungsgerichtshof χωρίς να υπάρξει αναφορά στις συνέπειες αυτές. Συνεπώς, είναι αναγκαίο να εξετασθεί ποιες μπορεί να είναι οι συνέπειες αυτές.

52. Η Γερμανική και η Αυστριακή Κυβέρνηση επισήμαναν ιδίως την κατ' αυτές ουσιώδη διαφορά μεταξύ των πραγματικών περιστατικών της υπό κρίση υποθέσεως και αυτών των υποθέσεων García Avello και Grunkin και Paul. Οι υποθέσεις αυτές αφορούσαν (όπως, κατά κάποιο τρόπο, και η υπόθεση Κωνσταντινίδης) την άρνηση να αναγνωρισθεί, εντός κράτους μέλους, όνομα όπως έχει νομίμως καταχωρισθεί από τις ληξιαρχικές αρχές άλλου κράτους μέλους κατά την άσκηση των εκ του νόμου προβλεπομένων αρμοδιοτήτων τους. Εν προκειμένω, αντιθέτως, το Kreisgericht Worbis, τόσο κατά το γερμανικό όσο και κατά το αυστριακό δίκαιο, δεν είχε διεθνή δικαιοδοσία να καθορίσει το επώνυμο της προσφεύγουσας όπως το έπραξε, καθόσον το επώνυμο που καθόρισε ήταν διτώς απαγορευμένο (διότι περιελάμβανε πρώην τίτλο ευγενείας με το πρόθεμα «von» και διότι χρησιμοποιούσε θηλυκό γένος) κατά το αυστριακό δίκαιο, το οποίο είναι το ουσιαστικό δίκαιο που καθορίζεται ως εφαρμοστέο τόσο από τον γερμανικό όσο και από τον αυστριακό κανόνα συγκρούσεως. Ως εκ τούτου, η διορθωθείσα στην Αυστρία καταχώριση δεν αφορά επώνυμο που νομίμως απονεμήθηκε εντός άλλου κράτους μέλους, αλλά επώνυμο που απονεμήθηκε πεπλανημένα, καταρχάς από το Kreisgericht Worbis και εν συνεχεία από τις αυστριακές ληξιαρχικές αρχές.

53. Όπως προανέφερα, δεν απόκειται στο Δικαστήριο να διακριβώσει το περιεχόμενο του εθνικού δικαίου των κρατών μελών. Επισημαίνεται, πάντως, ότι η άποψη που μόλις παρατέθηκε και η οποία συμπίπτει με αυτήν

της Γερμανικής και της Αυστριακής Κυβερνήσεως δεν εκτίθεται με τρόπο εξίσου κατηγορηματικό στην απόφαση του αιτούντος δικαστηρίου και ότι ορισμένα στοιχεία μπορεί να υποδηλώνουν ότι δεν πρόκειται για πλήρη και ακριβή περιγραφή της καταστάσεως. Από την απάντηση των αυστριακών αρχών στο ερωτηματολόγιο της ΔΕΠΚ, τον Μάρτιο του 2000³⁷, προκύπτει ότι, κατά τον χρόνο εκείνο και κατά την άποψη των εν λόγω αρχών, βάσει του αυστριακού δικαίου το όνομα του υιοθετούμενου έπρεπε να καθορίζεται σύμφωνα με το δίκαιο της ιθαγένειας του υιοθετούντος (το οποίο, λαμβανομένου υπόψη του γεγονότος ότι το γερμανικό δίκαιο καθορίζει ως εφαρμοστέο το δίκαιο της ιθαγένειας του υιοθετούμενου, ενδέχεται να εγείρει ζήτημα αναπαραπομπής). Επίσης, από την, σε ορισμένο βαθμό αντιφατική, αυστριακή νομολογία που παρατέθηκε³⁸, συνάγεται ότι πριν το 2003 μπορεί να μην ήταν σαφές αν Αυστριακός υπήκοος τον οποίο υιοθετούσε Γερμανός μπορούσε να λάβει το επώνυμο του δευτέρου (τουλάχιστον στη μορφή με την οποία το έφερε ο υιοθετών), ακόμη και σε περίπτωση κατά την οποία το επώνυμο περιελάμβανε στοιχεία απαγορευόμενα από το αυστριακό δίκαιο.

54. Δεν θα αποτολμήσω να τοποθετηθώ επί των ζητημάτων αυτών, εκτός της επισημάνσεως ότι είναι αναγκαίο να εξετασθούν τρεις περιπτώσεις (όλες στηριζόμενες στην προϋπόθεση ότι το σύστημα των κανόνων ιδιωτικού διεθνούς δικαίου αμφοτέρων των κρατών παραπέμπει στο δίκαιο της ιθαγένειας του υιοθετούμενου): i) το επώνυμο που

καθορίστηκε με τη συμπληρωματική απόφαση του *Kreisgericht Worbis* ήταν ανέκαθεν νόμιμο, τόσο κατά το γερμανικό όσο και κατά το αυστριακό δίκαιο· ii) μολονότι μπορεί να είχε θεωρηθεί νόμιμο κατά τον χρόνο εκείνο, η μεταγενέστερη νομολογία κατέδειξε ότι δεν ήταν· και iii) ουδέποτε υπήρξε νόμιμο από απόψεως οιουδήποτε εκ των δύο δικαίων συστημάτων.

55. Η πρώτη περίπτωση αφορά κατάσταση παρόμοια με αυτήν της υποθέσεως επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση *Grunkin* και *Paul*. Στην υπόθεση αυτή, πολίτης της Ενώσεως, ο οποίος είχε την ιθαγένεια ενός μόνον κράτους μέλους, γεννήθηκε και διέμενε έκτοτε σε άλλο κράτος μέλος, όπου το επώνυμό του καθορίστηκε και καταχωρίστηκε ληξιαρχικώς βάσει του δικαίου του. Στην περίπτωση της προσφεύγουσας, πολίτης της Ενώσεως που έχει την ιθαγένεια ενός μόνον κράτους μέλους, υιοθετήθηκε και διαμένει έκτοτε σε άλλο κράτος μέλος, όπου το επώνυμό της καθορίστηκε βάσει του δικαίου του συγκεκριμένου κράτους. Βεβαίως, γέννηση και υιοθεσία δεν ταυτίζονται (μολονότι η υιοθεσία μπορεί με λίγη φαντασία να περιγραφεί ως μία δεύτερη γέννηση σε μια νέα οικογένεια, ενώ, ακόμη και από αυστηρά νομικής απόψεως, τα δύο γεγονότα γεννούν πολλά όμοια μεταξύ τους δικαιώματα, υποχρεώσεις και συνέπειες), το δε επώνυμο της προσφεύγουσας δεν καταχωρίστηκε ως εκ τούτου σε γερμανικό ληξιαρχείο (μολονότι μεταγενέστερα ενδέχεται να καταχωρίστηκε σε ορισμένα, κατά το μάλλον ή ήττον επίσημα, μητρώα). Πάντως, φρονώ ότι οι δύο περιπτώσεις είναι επαρκώς όμοιες ώστε να συναχθεί το συμπέρασμα ότι, όπως και στην υπόθεση *Grunkin* και *Paul*, το άρθρο 18 ΕΚ

37 — Βλ. σημείο 18 ανωτέρω.

38 — Βλ. σημεία 16 και 27 ανωτέρω.

απαγορεύει στις αυστριακές αρχές να αρνούνται να αναγνωρίσουν το επώνυμο που καθορίσθηκε στη Γερμανία –εκτός και αν η άρνησή τους στηρίζεται σε αντικειμενικούς λόγους και είναι αναλογική προς τον θεμιτώ επιδιωκόμενο σκοπό.

αναλογική προς τον νομίμως επιδιωκόμενο σκοπό.

56. Η δεύτερη περίπτωση αφορά κατάσταση η οποία διαφέρει [της πρώτης] ως προς το ότι ο καθορισμός του επωνύμου σύμφωνα με το γερμανικό δίκαιο ήταν κατά τα φαινόμενα νομότυπος κατά τον χρόνο εκείνο, αλλά στη συνέχεια αποδείχθηκε ότι δεν ήταν. Εάν υποθεθεί ότι το γερμανικό δικαστήριο καθόρισε το επώνυμο και οι αυστριακές αρχές το καταχώρισαν εκτιμώντας καλόπιστα και εύλογα ότι επρόκειτο για τη νομικώς ορθή λύση και ότι η προσφεύγουσα ζήτησε καλόπιστα τον καθορισμό και την καταχώριση, φρονώ ότι πρέπει να προτιμηθεί η ίδια προσέγγιση με αυτήν που ακολουθήθηκε στην πρώτη περίπτωση. Μολονότι μεταγενέστερες δικαστικές αποφάσεις που διευκρίνισαν τη νομική λύση μπορεί δικαιολογημένα να έχουν αναδρομικά (ex tunc) αποτελέσματα, ένας πολίτης της Ενώσεως πρέπει να μπορεί, σε περίπτωση που εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του δικαίου της Ευρωπαϊκής Ενώσεως, να επικαλεσθεί την προστασία της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης, η οποία αποτελεί θεμελιώδη αρχή του δικαίου αυτού. Ως εκ τούτου, και σ' αυτή την περίπτωση, το άρθρο 18 ΕΚ απαγορεύει στις αυστριακές αρχές να αρνούνται να αναγνωρίσουν το επώνυμο που καθορίσθηκε στη Γερμανία, εκτός και αν η άρνησή τους στηρίζεται σε αντικειμενικούς λόγους και είναι

57. Η τρίτη περίπτωση, επί της οποίας συμφωνούν η Γερμανική και η Αυστριακή Κυβέρνηση, δεν μπορεί να αναλυθεί ευχερώς ακριβώς κατά τον ίδιο τρόπο. Στην περίπτωση αυτή, ο νόμος ήταν σαφής, αλλά εφαρμόσθηκε δύο φορές κατ' εσφαλμένο τρόπο (πρώτα από το γερμανικό δικαστήριο και εν συνεχεία από τους υπαλλήλους του αυστριακού ληξιαρχείου) λόγω πλάνης ή άγνοιας. Δεν υφίσταται σε καμία περίπτωση δικαιολογημένη εμπιστοσύνη όσον αφορά τη διατήρηση καταστάσεως η οποία αντιβαίνει σε ρητή νομοθεσία. Εντούτοις, η κατάσταση αυτή επιτράπη (από τις αυστριακές αρχές, δεδομένου ότι το ζήτημα δεν ενέπιπτε στη δικαιοδοσία των γερμανικών αρχών) για χρονικό διάστημα 15 ετών, κατά τη διάρκεια των οποίων επικυρώθηκε μάλιστα με τη χορήγηση τουλάχιστον ενός διαβατηρίου και δύο πιστοποιητικών ιθαγένειας. Κατά τη λήξη του χρονικού διαστήματος αυτού, ήταν πλέον βέβαιο ότι τυχόν διόρθωση του επωνύμου της προσφεύγουσας θα της προκαλούσε σοβαρά προβλήματα. Οι αρμόδιες αρχές έχουν ανατίρρητα δικαίωμα διορθώσεως των σφαλμάτων που ανακαλύπτουν στα ληξιαρχικά μητρώα. Εντούτοις, δεδομένου του χρονικού διαστήματος που παρήλθε και λαμβανομένης υπόψη της σοβαρότητας των προβλημάτων που αναπόφευκτα προκλήθηκαν, εγείρονται ζητήματα αναλογικότητας. Η (σύμφωνη με τον νόμο) διόρθωση συνιστά αναμφίβολα παραβίαση της ιδιωτικής ζωής της προσφεύγουσας. Είναι δικαιολογημένη; Εάν επρόκειτο για αμιγώς εσωτερική κατάσταση, αυτό θα έπρεπε να κριθεί υπό το πρίσμα του εθνικού δικαίου, λαμβανομένου υπόψη του άρθρου 8 της ΕΣΔΑ. Καθόσον, όμως, αφορά υπήκοο κράτους μέλους ο οποίος νομίμως διαμένει και δραστηριοποιείται επιχειρηματικά σε άλλο κράτος μέλος, πρέπει να εξετασθεί και

υπό το πρίσμα του δικαίου της Ευρωπαϊκής Ενώσεως.

58. Ως εκ τούτου, φρονώ ότι, ανεξαρτήτως της αναλύσεως του νομικού πλαισίου στην προκειμένη υπόθεση, απαιτείται να εξετασθεί αν η επίμαχη διάρθωση δικαιολογείται από θεμιτώς επιδιωκόμενο σκοπό και αν είναι αναλογική προς την επίτευξη του σκοπού αυτού.

Δικαιολόγηση

59. Είναι σαφές ότι η κατάργηση των τίτλων ευγενείας και όλων των συνακόλουθων προνομίων και διακριτικών συνιστά θεμιτώς επιδιωκόμενο σκοπό για μια νεοσύστατη δημοκρατία –όπως η Αυστρία το 1919– η οποία στηρίζεται στην ισότητα όλων των πολιτών και αγωνίζεται να επιβιώσει μέσα από τα ερείπια μιας αυτοκρατορίας στην οποία κυριάρχουσαν προνομιούχες τάξεις.

60. Αυτό δεν συνεπάγεται ότι πρόκειται για αναγκαίο σκοπό, ο οποίος πρέπει να επιδιώκεται πέραν των συνόρων σε όλα τα κράτη

μέλη. Η διατήρηση, κατάργηση ή ακόμη και η δημιουργία συστήματος τάξεων ευγενών, κληρονομικού χαρακτήρα ή όχι, ή άλλων κοσμικών αξιωμάτων, τίτλων ή προνομίων, είναι ζήτημα που εναπόκειται σε κάθε κράτος μέλος και μόνο, υπό την προϋπόθεση ότι δεν αντιβαίνει στο δίκαιο της Ενώσεως –για παράδειγμα, στις αρχές και στις διατάξεις περί ίσης μεταχειρίσεως– εντός του πεδίου εφαρμογής του δικαίου αυτού.

61. Επιπλέον, φρονώ ότι είναι θεμιτό για μια τέτοια δημοκρατία να επιδιώκει να διατηρεί σε ισχύ μια δικλείδα ασφαλείας έναντι οποιασδήποτε αναβίωσης των προνομιούχων τάξεων, των οποίων η κατάργηση ήταν ο αρχικός σκοπός, που μπορεί νομίμως να καταστεί συνταγματική αρχή.

62. Επίσης, δεν αντιβαίνει κατά κανόνα στην αρχή της αναλογικότητας το γεγονός ότι ένα τέτοιο κράτος επιδιώκει να διασφαλίσει την επίτευξη του σκοπού αυτού απαγορεύοντας την εκ μέρους των πολιτών του κτήση, κατοχή ή χρήση τίτλων ευγενείας ή της ιδιότητας του ευγενούς ή των σχετικών διακριτικών, που μπορεί να δημιουργήσουν σε άλλους την πεποίθηση ότι το πρόσωπο αυτό κατείχε τέτοιο τίτλο τιμής.

63. Μια τέτοια απαγόρευση, όμως, θα μπορούσε να θεωρηθεί δυσανάλογη εάν αφορούσε ονόματα τα οποία, μολονότι παραπέμπουν ενδεχομένως σε τίτλο ευγενείας, δεν προέρχονται από τέτοιο τίτλο ούτε εκλαμβάνονται ως τίτλοι ευγενείας. Προανέφερα τα ονόματα «Fürstmann» και «Vonwald», τα οποία μπορούν να ανευρεθούν στον αυστριακό τηλεφωνικό κατάλογο. Επιπλέον, Αυστριακοί πολίτες μπορεί να φέρουν απλά επώνυμα όπως «Graf» (που σημαίνει κυριολεκτικά

«κόμης») και «Herzog» («δούκας»), τα οποία είναι απίθανο να προέρχονται από τίτλο ευγενείας και τα οποία εκλαμβάνονται ως απλά επώνυμα³⁹. Εφόσον συμβαίνει κάτι τέτοιο και εφόσον αυτό ισχύει και όσον αφορά την κτήση παρεμφερών ονομάτων σε άλλες γλώσσες (όπως «Baron», «Lecomte», «Lerprince» ή «King»), η απαγόρευση δεν θα ήταν ως προς το τούτο δυσανάλογη. Υπό τις συνθήκες αυτές, απαγόρευση περιοριζόμενη αποκλειστικά στην κτήση επωνύμων όπως «Fürst (ή Fürstin) von Sayn-Wittgenstein», τα οποία προέρχονται σαφώς από πραγματικούς τίτλους ευγενείας και τα οποία μπορούν να εκλαμβάνονται ως τέτοιοι, δεν υπερβαίνει το αναγκαίο μέτρο για τη διασφάλιση της επιτεύξεως θεμελιώδους σκοπού που απορρέει από το Σύνταγμα.

64. Μπορεί, όμως, να τύχει εφαρμογής η δικαιολογία αυτή και σε περιπτώσεις όπως αυτές των υποθέσεων García Avello και Grunkin και Paul, δηλαδή σε περίπτωση κατά την οποία το επώνυμο καθορίζεται νομίμως κατά το δίκαιο άλλου κράτους μέλους με το οποίο συνδέεται ιδιαίτερα στενά ο ενδιαφερόμενος, λόγω ιθαγενείας, γεννησίσεως ή κατοικίας;

65. Θα πρότεινα να γίνει δεκτό ότι η δικαιολογία, καθόσον στηρίζεται σε θεμελιώδη συνταγματική διάταξη, ισχύει και σε τέτοια περίπτωση, οπότε οι αυστριακές αρχές θα μπορούσαν, καταρχήν, να αρνηθούν νομίμως να καταχωρίσουν το επίμαχο επώνυμο στα ληξιαρχικά μητρώα ή σε οποιοδήποτε επίσημο έγγραφο και θα μπορούσαν να απαγορεύσουν στο ενδιαφερόμενο άτομο να χρησιμοποιεί το επώνυμο αυτό εντός της Αυστρίας.

66. Εντούτοις, καθόσον το όνομα αυτό θα εξακολουθεί να είναι το νόμιμο –και πιθανώς υποχρεωτικό– επώνυμο σε άλλο κράτος μέλος με το οποίο συνδέεται στενά ο Αυστριακός υπήκοος, η άρνηση αναγνώρισεως της υπάρξεώς του ως σχετικού με το ίδιο πρόσωπο αντιβαίνει στην αρχή της αναλογικότητας. Συνεπώς, είναι αναγκαίο το μέτρο να καταστεί λιγότερο αυστηρό με τη χρήση οποιοδήποτε μέσου δυνάμενου να ελαττώσει τα σοβαρά προβλήματα που θα αντιμετωπίσει σε διαφορετική περίπτωση το πρόσωπο αυτό. Μία δυνατότητα των αυστριακών αρχών συνίσταται στην έκδοση εγγράφου παρόμοιου με το «πιστοποιητικό διαφορετικών επωνύμων» που παρέχει η ΔΕΠΚ⁴⁰, με το οποίο θα αναγνωρίζεται ότι ο ενδιαφερόμενος, μολονότι δικαιούται να φέρει συγκεκριμένο μόνον όνομα ως Αυστριακός υπήκοος, έχει πάντως καταχωρισθεί κατά το μάλλον ή

39 — Για παράδειγμα, η Stephanie Graf είναι Αυστριακή αθλήτρια (δρόμων ημιαντοχής) η οποία εκπροσώπησε τη χώρα στους Ολυμπιακούς Αγώνες του 2000 και στο Παγκόσμιο Πρωτάθλημα Κλασικού Αθλητισμού του 2001, ενώ ο Andreas Herzog είναι Αυστριακός ποδοσφαιριστής ο οποίος αγωνίστηκε στην εθνική ομάδα από το 1988 έως το 2003.

40 — Σύμβαση αριθ. 21 της ΔΕΠΚ, περί πιστοποιητικού διαφορετικών επωνύμων, η οποία υπογράφηκε στη Χάγη στις 8 Σεπτεμβρίου 1982. Η Αυστρία δεν καταλέγεται στα συμβαλλόμενα μέρη όσον αφορά τη Σύμβαση αυτή (μέχρι σήμερα και μεταξύ των κρατών μελών μόνον η Ισπανία, η Γαλλία, η Ιταλία και οι Κάτω Χώρες έχουν κυρώσει τη Σύμβαση αυτή), αυτό όμως δεν την εμποδίζει να εκδώσει έγγραφο παρόμοιας φύσεως στους υπηκόους της που εμπίπτουν στην περίπτωση αυτή.

ήττον νομίμως και με διαφορετικό όνομα σε άλλο κράτος μέλος.

67. Τα ανωτέρω αφορούν την περίπτωση που θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως «φυσιολογική», δηλαδή αυτή η οποία είναι εξαρχής σαφής. Για παράδειγμα, στην υπόθεση García Avello τα επώνυμα των τέκνων είχαν εξαρχής καταχωρισθεί με διαφορετικό τρόπο στα ληξιαρχεία των δύο κρατών μελών (Βέλγιο και Ισπανία) των οποίων είχαν την ιθαγένεια· στην υπόθεση Grunkin και Paul, οι γερμανικές αρχές διευκρίνισαν εξαρχής ότι δεν επρόκειτο να καταχωριστούν το επώνυμο του τέκνου όπως είχε καταχωρισθεί στη Δανία. Εν προκειμένω, όμως, φρονώ ότι για να εκτιμηθεί αν η απόφαση περί διορθώσεως του επωνύμου είναι σύμφωνη με την αρχή της αναλογικότητας πρέπει να ληφθεί υπόψη και το χρονικό διάστημα των δεκαπέντε ετών κατά τη διάρκεια του οποίου το όνομα της προσφεύγουσας εξακολουθούσε να είναι επισήμως καταχωρισμένο στην Αυστρία ως «Fürstin von Sayn-Wittgenstein», ενώ της χορηγήθηκαν έγγραφα ταυτότητας με αυτό το όνομα.

68. Η τελική απόφαση επί της αναλογικότητας απόκειται στο αρμόδιο εθνικό δικαστήριο –πράγματι απαιτείται η διακρίβωση ορισμένων νομικών και πραγματικών ζητημάτων. Εάν, για παράδειγμα, αποδειχθεί ότι, λαμβάνοντας υπόψη το νομικό πλαίσιο που ίσχυε το 1992 στην Αυστρία, η προσφεύγουσα, το γερμανικό δικαστήριο και οι αυστριακές αρχές δικαιολογημένα είχαν την πεποίθηση ότι το επώνυμο της προσφεύγουσας έπρεπε να καθορισθεί αποκλειστικά βάσει του γερμανικού δικαίου, τυχόν διόρθωση μετά την πάροδο δεκαπενταετίας προφανώς θα αντέβαινε στην αρχή της αναλογικότητας.

Εάν, αντιθέτως, προέκυπτε ότι η προσφεύγουσα ενήργησε κακόπιστα, επιδιώκοντας την καταχώριση επωνύμου το οποίο γνώριζε ότι δεν είχε δικαίωμα να χρησιμοποιεί, ή εάν καθ' οιονδήποτε τρόπο παραπλάνησε κάποια από τις οικείες αρχές, η διόρθωση συνιστά μάλλον δικαιολογημένο και αναλογικό μέτρο. Εν πάση περιπτώσει, η διάρκεια του επίμαχου χρονικού διαστήματος και το γεγονός ότι η προσφεύγουσα χρησιμοποίησε επίσημα και στο πλαίσιο των επαγγελματικών δραστηριοτήτων της το όνομα «Fürstin von Sayn-Wittgenstein» αποτελούν στοιχεία που πρέπει κατ' ανάγκη να ληφθούν υπόψη.

Η χρήση του τύπου «Fürstin»

69. Ένα τελευταίο ζήτημα που ανέκυψε κατά το στάδιο των παρατηρήσεων που κατατέθηκαν στο Δικαστήριο και για το οποίο προσκομίσθηκαν ελάχιστα στοιχεία όσον αφορά το ακριβές νομικό πλαίσιο που ισχύει στα δύο ενδιαφερόμενα κράτη μέλη και προβλήθηκαν ελάχιστα επιχειρήματα προς δικαιολόγησή του, είναι αυτό της διαφοράς που κατά τα φαινόμενα υφίσταται μεταξύ γερμανικών και αυστριακών διατάξεων ως προς τη δυνατότητα διαφοροποιήσεως ενός επωνύμου αναλόγως του αρσενικού ή του θηλυκού γένους.

70. Δεδομένου ότι το ζήτημα αυτό μπορεί να έχει επιπτώσεις στις διατάξεις αριθμού

κρατών μελών περί καθορισμού του επωνύμου (η Λιθουανική Κυβέρνηση επιχειρηματολόγησε σθεναρά υπέρ του συστήματός της διαφοροποιήσεως του επωνύμου αναλόγως του γένους, η οποία έχει καταστεί αρχή του λιθουανικού Συντάγματος, ενώ κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση τέθηκε και το ζήτημα της διαφοροποιήσεως των επωνύμων αναλόγως του γένους στην ιρλανδική γλώσσα)

και καθόσον προβλήθηκαν ελάχιστα επιχειρήματα επ' αυτού, φρονώ ότι αρκεί να επισημάνει το Δικαστήριο ότι διάταξη όπως αυτή που έχει εφαρμογή στην Αυστρία δεν μπορεί, καταρχήν, να δικαιολογεί παραβίαση των δικαιωμάτων ελεύθερης κυκλοφορίας και διαμονής ενός πολίτη, εκτός και αν στηρίζεται σε συνταγματική αρχή ή άλλο λόγο δημοσίας τάξεως.

Πρόταση

71. Κατόπιν του συνόλου των ανωτέρω, φρονώ ότι το Δικαστήριο πρέπει να δώσει την εξής απάντηση στο ερώτημα που υπέβαλε το Verwaltungsgerichtshof:

«Καίτοι το εθνικό δίκαιο κράτους μέλους έχει αποκλειστικώς εφαρμογή στο ζήτημα του καθορισμού του ονόματος ενός εκ των πολιτών του, το κράτος μέλος αυτό πρέπει να συμμορφώνεται με το δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ενώσεως κατά την εφαρμογή του εθνικού δικαίου του με σκοπό τη μεταβολή ή τη διόρθωση ληξιαρχικής καταχωρίσεως, οσάκις ο πολίτης στηρίχθηκε στην καταχώριση αυτή κατά την άσκηση των δικαιωμάτων ελεύθερης κυκλοφορίας και διαμονής στο έδαφος των κρατών μελών, τα οποία έχει ως πολίτης της Ενώσεως.

Διάταξη συνταγματικής ισχύος εντός κράτους μέλους, η οποία στηρίζεται σε θεμελιώδεις λόγους δημοσίας τάξεως, όπως η ισότητα των πολιτών και η κατάργηση των προνομίων, δύναται καταρχήν να δικαιολογεί απαγόρευση της εκ μέρους των πολιτών του κτήσεως, κατοχής ή χρήσεως τίτλων ευγενείας, της ιδιότητας του ευγενούς ή διακριτικών που ενδέχεται να προκαλέσουν σε τρίτους την πεποίθηση ότι το εν λόγω πρόσωπο κατείχε τέτοιο τίτλο, ακόμη και αν η απαγόρευση αυτή ενδέχεται να προκαλέσει προβλήματα στο ενδιαφερόμενο πρόσωπο κατά την άσκηση των δικαιωμάτων ελεύθερης κυκλοφορίας και διαμονής στο έδαφος των κρατών μελών, τα οποία έχει ως πολίτης της Ενώσεως, υπό την προϋπόθεση της τηρήσεως της αρχής της αναλογικότητας, ιδίως δε ότι

- α) η απαγόρευση δεν εκτείνεται και στην κτήση, κατοχή και χρήση ονομάτων που συνήθως δεν εκλαμβάνονται κατά τον τρόπο αυτό και
- β) το οικείο κράτος μέλος δεν αρνείται να αναγνωρίσει ότι ένας πολίτης μπορεί νομίμως να είναι γνωστός εντός άλλου κράτους μέλους με όνομα το οποίο δεν επιτρέπεται σύμφωνα με το δίκαιο του πρώτου κράτους μέλους, αλλά διευκολύνει τον πολίτη του να υπερβεί τις δυσχέρειες που πιθανώς θα ανακύψουν λόγω της διαφοράς μεταξύ των ονομάτων του.

Κατά την εφαρμογή τέτοιας διατάξεως στην περίπτωση μεταβολής ή διορθώσεως συγκεκριμένης ληξιαρχικής καταχωρίσεως, τα κράτη μέλη πρέπει να τηρούν την αρχή της αναλογικότητας, η οποία τους επιβάλλει να λαμβάνουν υπόψη παράγοντες όπως η δικαιολογημένη εμπιστοσύνη την οποία ενδέχεται να δημιουργήσαν στον πολίτη οι ενέργειες των αρχών τους, το χρονικό διάστημα κατά το οποίο το όνομα χρησιμοποιούταν άνευ αμφισβήτησεως εκ μέρους των αρχών αυτών και το προσωπικό και επαγγελματικό συμφέρον του πολίτη να εξακολουθεί να χρησιμοποιεί όνομα που είχε προηγουμένως αναγνωρισθεί.

Τυχόν απαγόρευση της κτήσεως ή χρήσεως ονόματος σε μορφή που διαφοροποιείται αναλόγως του φύλου του ενδιαφερομένου, εφόσον δεν στηρίζεται σε θεμελιώδη συνταγματική αρχή ή άλλο λόγο δημοσίας τάξεως του οικείου κράτους μέλους, δεν μπορεί καταρχήν να δικαιολογεί μεταβολή ή διόρθωση ληξιαρχικής καταχώρισεως, σε περίπτωση κατά την οποία ο ενδιαφερόμενος πολίτης στηρίχθηκε στην καταχώριση αυτή κατά την άσκηση των δικαιωμάτων του ελεύθερης κυκλοφορίας και διαμονής στο έδαφος των κρατών μελών, τα οποία έχει ως πολίτης της Ενώσεως.»